

Date: 27th June-2026

**RAQAMLI SHAROITDA AUDITORLIK FAOLIYATINING
TRANSFORMATSIYASI: KOMPETENSIYALAR VA MEHNATNI TASHKIL
ETISH TALABLARI.**

Муродова Дилфуза Жалоловна

Buxoro davlat Universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti

Buxgalteriya hisobi va statistika kafedrasi o'qituvchisi

d.j.murodova@bux.du

Raqamli iqtisodiyot sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlarda amalga oshirilayotgan operatsiyalar hajmi, tezligi va murakkabligi ortib bormoqda. Elektron hisob-fakturalar, onlayn to'lovlar, ERP tizimlari, bulutli platformalar, elektron savdo va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari korxonalar faoliyatida katta hajmdagi raqamli izlarni shakllantirmoqda. Natijada auditorlik faoliyatida an'anaviy tanlanma tekshiruvlarga asoslangan yondashuv bilan cheklanib qolish audit risklarini yetarli darajada aniqlashga imkon bermaydi.

Raqamli transformatsiya auditorlik mehnatining mohiyatini o'zgartirmoqda. Avval auditorning asosiy vazifasi moliyaviy hujjatlarni tekshirish va hisob ma'lumotlarini taqqoslash bilan bog'langan bo'lsa, hozirgi bosqichda u ma'lumotlar oqimini tahlil qiluvchi, risklarni oldindan aniqlovchi, axborot tizimlari nazoratini baholovchi hamda boshqaruvga maslahat beruvchi mutaxassisga aylanmoqda. Bunda audit ma'lumotlari tahlili, sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan nazorat vositalari va masofaviy hamkorlik platformalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli texnologiyalar audit sifatini oshirish uchun katta imkoniyat yaratishi bilan birga, yangi xavflarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, algoritmik xatolar, ma'lumotlar maxfiylikning buzilishi, kiberxavfsizlik tahdidlari, avtomatlashtirilgan tizimlarga haddan tashqari ishonish hamda auditor mustaqilligiga putur yetkazuvchi omillar auditorlik tashkilotlaridan yangi tashkiliy va kasbiy yondashuvlarni talab qiladi.

Mazkur tezisning maqsadi raqamli sharoitda auditorlik faoliyatining transformatsiyasini tahlil qilish, auditor kompetensiyalariga qo'yiladigan yangi talablarni asoslash va auditorlik mehnatini samarali tashkil etish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism: Auditorlik faoliyatining raqamli transformatsiyasi
Raqamli transformatsiya auditorlikda faqat elektron hujjat almashinuvi yoki dasturiy mahsulotlardan foydalanishni anglatmaydi. U auditning rejalashtirish, risklarni baholash, dalillarni yig'ish, tahlil qilish, xulosani shakllantirish va sifat nazorati bosqichlarini kompleks ravishda yangilash jarayonidir.

Bugungi kunda auditorlik amaliyotida quyidagi raqamli vositalar keng qo'llanilmoqda: audit ma'lumotlari tahlili va Business Intelligence vositalari;

ERP, CRM va buxgalteriya tizimlari ma'lumotlarini integratsiyalash;

sun'iy intellekt va mashinaviy o'qitish asosida anomalialarni aniqlash;

Date: 27th June-2026

robotlashtirilgan jarayonlarni avtomatlashtirish; masofaviy audit va bulutli hujjat almashinuvi platformalari; blokcheyn asosidagi operatsiyalarni tekshirish;

kiberxavfsizlik va IT-nazoratlarini baholash vositalari.

Audit ma'lumotlari tahlili auditorlarga katta hajmdagi operatsiyalarni tezkor saralash, noodatiy tranzaksiyalarni aniqlash, riskli segmentlarni ajratish va tanlanma tekshiruvni aniqroq rejalashtirish imkonini beradi. Bunda auditor barcha operatsiyalarni avtomatik ravishda "to'g'ri" deb qabul qilmasligi kerak. Tahliliy vositalar auditorning kasbiy hukmini almashtirmaydi, balki uning xulosasini shakllantirish uchun qo'shimcha va sifatli dalil yaratadi.

Raqamli auditning muhim afzalligi — uzluksiz monitoringni tashkil etish imkoniyatidir. An'anaviy audit ko'pincha hisobot davri yakunida amalga oshiriladi. Uzluksiz auditda esa muhim operatsiyalar, ichki nazoratdagi chetlanishlar, to'lov intizomi, shubhali tranzaksiyalar va risk indikatorlari muntazam ravishda tahlil qilinadi. Bu boshqaruvga muammoni yuzaga keldandan keyin emas, balki uning dastlabki bosqichida aniqlash imkonini beradi.

Zamonaviy auditor kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar: Raqamli sharoitda auditor faqat buxgalteriya hisobi va audit standartlarini bilishi yetarli bo'lmagan mutaxassisga aylanmoqda. U moliyaviy, texnologik, tahliliy va kommunikativ kompetensiyalarni birlashtira olishi lozim.

1-jadval. Raqamli auditorning asosiy kompetensiyalari

Kompetensiya yo'nalishi

Mazmuni

Amaliy ahamiyati

Kasbiy-auditorlik kompetensiyasi

Audit standartlari, moliyaviy hisobot, risklarni baholash, ichki nazorat Audit dalillarining yetarliligi va xulosaning ishonchligini ta'minlaydi Ma'lumotlar tahlili kompetensiyasi : Excel, Power BI, SQL, statistik tahlil, vizuallashtirish:

1. Katta ma'lumotlar ichidan riskli operatsiyalarni aniqlaydi IT va kiberxavfsizlik kompetensiyasi axborot tizimlari, kirish huquqlari, ma'lumotlar zaxirasi, kiberxavflar raqamli nazoratlar ishonchliligini baholaydi

2. Sun'iy intellekt savodxonligi algoritmlar ishlashi, model xatolari, ma'lumotlar tarafdashligi, natijalarni tekshirish.

3. AI vositalaridan xavfsiz va asosli foydalanishga yordam beradi

4. Etik kompetensiya: Mustaqillik, halollik, maxfiylik, professional skeptitsizm

5. Auditga bo'lgan ishonchni himoya qiladi.

6. Kommunikativ va boshqaruv kompetensiyasi mijoz bilan muloqot, jamoaviy ish, loyiha boshqaruvi, natijalarni tushuntirish audit tavsiyalarining amaliy qiymatini oshiradi

Raqamli auditorning eng muhim kompetensiyalaridan biri — **ma'lumotlar savodxonligidir**. Auditor ma'lumotlar qayerdan olinayotganini, ular qanday shakllantirilayotganini, kimlar tomonidan o'zgartirilishi mumkinligini va ma'lumotlar

Date: 27th June-2026

bazasida qanday cheklovlar mavjudligini tushunishi zarur. Chunki noto'g'ri, to'liq bo'lmagan yoki buzilgan ma'lumotlar asosida o'tkazilgan tahlil noto'g'ri auditorlik xulosasiga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanishda auditor algoritm tavsiya qilgan natijani mustaqil tekshirishi lozim. Masalan, AI tizimi shubhali deb topgan tranzaksiya haqiqatan ham firibgarlik alomati ekanini yoki faqat odatiy bo'lmagan, biroq qonuniy operatsiya ekanini auditor o'zining professional hukmi asosida baholaydi. Demak, texnologiya auditorning ish hajmini qisqartirishi mumkin, ammo uning javobgarligini kamaytirmaydi.

Raqamli muhitda professional skeptitsizm yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Auditor elektron ma'lumotlarning mavjudligini ularning ishonchliligi bilan tenglashtirmasligi kerak. U ma'lumotlar manbasi, tizimdagi kirish huquqlari, log-fayllar, avtomatik nazoratlar, ma'lumotlarni o'zgartirish izlari va algoritmlarning ishlash tartibini tahlil qilishi zarur.

Auditorlik mehnatini tashkil etishga qo'yiladigan talablar

Raqamli audit sharoitida mehnatni tashkil etish an'anaviy "auditor — yordamchi auditor — hisobot" tizimidan ko'ra ko'p tarmoqli jamoaviy modelga asoslanishi lozim. Bunda audit guruhi tarkibida moliyaviy auditorlar bilan bir qatorda IT-auditor, ma'lumotlar tahlilchisi, kiberxavfsizlik mutaxassisi va zarur hollarda soha eksperti ishtirok etishi maqsadga muvofiq.

Raqamli auditorlik jamoasini tashkil etishda quyidagi talablar muhim hisoblanadi:

Birinchidan, audit topshirig'i riskga asoslangan holda rejalashtirilishi lozim. Risk darajasi yuqori bo'lgan operatsiyalar, katta qiymatli bitimlar, bog'liq tomonlar bilan operatsiyalar, elektron savdo, xorijiy valyutadagi to'lovlar va avtomatlashtirilgan jarayonlar ustuvor tekshiruv obyektiga aylanishi kerak.

Ikkinchidan, audit jarayonida ma'lumotlar boshqaruvini tashkil etish zarur. Bunda ma'lumotlarni olish, saqlash, qayta ishlash, uzatish va yo'q qilish qoidalari aniq belgilanishi lozim. Auditorlik tashkiloti mijoz ma'lumotlaridan foydalanishda maxfiylik, ruxsat darajalari, zaxira nusxalar va kiberxavfsizlik talablariga qat'iy amal qilishi shart.

Uchinchidan, sun'iy intellekt yoki avtomatlashtirilgan tahlil vositalari natijasi kamida ikki bosqichli tekshiruvdan o'tishi kerak. Dastlabki bosqichda tahliliy vosita riskli holatlarni aniqlaydi, keyingi bosqichda esa mas'ul auditor ushbu natijalarning mantiqiyliги, dalillarga mosligi va audit standartlariga muvofiqligini baholaydi. Bu "inson nazorati ostidagi avtomatlashtirish" tamoyilini ta'minlaydi.

To'rtinchidan, masofaviy auditda kommunikatsiya va nazorat tizimi kuchli bo'lishi talab etiladi. Onlayn yig'ilishlar, himoyalangan fayl almashinuvi, elektron ishchi hujjatlar, audit izlari va topshiriqlar monitoringi raqamli platforma orqali boshqarilishi lozim. Bunda ishning bajarilgan hajmi emas, balki olingan dalillarning sifati, risklarni aniqlash darajasi va tavsiyalarning natijadorligi asosiy mezon bo'lishi kerak.

Beshinchidan, auditorlik tashkilotlarida uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini yaratish zarur. Auditorlar uchun audit standartlari bilan bir qatorda ma'lumotlar tahlili, IT-

Date: 27th June-2026

nazoratlar, kiberxavfsizlik, sun'iy intellekt etikasi va raqamli risklar bo'yicha muntazam o'quvlar tashkil etilishi lozim.

Raqamli audit yetukligi indeksini taklif etish

Auditorlik tashkilotining raqamli transformatsiyaga tayyorgarligini baholash uchun quyidagi **Raqamli audit yetukligi indeksi (RAYI)** taklif etiladi:

$$\text{RAYI} = 0,25K + 0,20M + 0,20T + 0,20S + 0,15Q$$

bu yerda:

K — auditorlarning raqamli va kasbiy kompetensiyasi;

M — ma'lumotlar boshqaruvi va axborot xavfsizligi darajasi;

T — texnologik vositalardan foydalanish darajasi;

S — mehnatni tashkil etish va jamoaviy hamkorlik sifati;

Q — audit sifati hamda etik nazorat darajasi.

Indeks 100 ballik tizim asosida baholanadi. 0–49 ball — boshlang'ich daraja, 50–69 ball — qisman raqamlashtirilgan audit, 70–84 ball — integratsiyalashgan raqamli audit tizimi, 85–100 ball esa ilg'or va barqaror raqamli audit modelini anglatadi.

Mazkur indeks auditorlik tashkilotlarida qaysi yo'nalishlar bo'yicha kamchiliklar mavjudligini aniqlash, malaka oshirish rejasini tuzish va raqamli investitsiyalarni ustuvor yo'nalishlarga yo'naltirishga xizmat qiladi. Biroq indeks mualliflik metodikasi sifatida empirik sinovdan o'tkazilishi, ekspert baholari va auditorlik tashkilotlari amaliyoti asosida takomillashtirilishi lozim.

Raqamli transformatsiya auditorlik faoliyatining mazmuni va mehnatni tashkil etish usullarini tubdan o'zgartirmoqda. Audit ma'lumotlari tahlili, sun'iy intellekt, masofaviy audit, bulutli platformalar va avtomatlashtirilgan nazorat vositalari auditorlik jarayonining tezkorligi, qamrovi va risklarni aniqlash imkoniyatini kengaytiradi.

Biroq auditorlik sifati texnologiyaning o'zi bilan emas, balki undan foydalanayotgan mutaxassisning kasbiy hukmi, etik pozitsiyasi, mustaqilligi va professional skeptitsizmi bilan belgilanadi. Shu sababli auditorlik tashkilotlarida raqamli transformatsiya texnologik yangilanish bilan birgalikda kompetensiyalarni rivojlantirish, ma'lumotlar boshqaruvini mustahkamlash va mehnatni yangi jamoaviy model asosida tashkil etishni talab qiladi.

Raqamli auditor kelajakda moliyaviy hisobotlarni tekshiruvchi mutaxassis emas, balki ma'lumotlar va risklar asosida ishonchni ta'minlovchi, raqamli nazoratlarni baholovchi hamda boshqaruv qarorlarining sifatini oshirishga hissa qo'shuvchi ekspert sifatida faoliyat yuritadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.O'zbekiston Respublikasining "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-677-son, 2021-yil 25-fevral.

2.International Auditing and Assurance Standards Board. *Technology Position Statement: 8 Guiding Actions*. — New York, 2024.

INTRODUCTION OF NEW INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY.

International online conference.

Date: 27th June-2026

3. The Institute of Internal Auditors. *Global Internal Audit Standards*. — 2024.
- International Federation of Accountants. *International Education Standards Framework for Professional Accountants*. — 2024.
4. World Economic Forum. *The Future of Jobs Report 2025*. — Geneva, 2025.
- Alles, M.G. Drivers of the Use and Facilitators and Obstacles of the Evolution of Big Data by the Audit Profession // *Accounting Horizons*. — 2015. — Vol. 29, No. 2. — P. 439–449.
5. Earley, C.E. Data Analytics in Auditing: Opportunities and Challenges // *Business Horizons*. — 2015. — Vol. 58, No. 5. — P. 493–500.
6. Eulerich, M. Technology and Internal Auditing: An Overview of the Current State and Future Directions // *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*. — 2025.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings

